

OBSERVATORIO DE CULTURA E PATRIMONIO

DOCUMENTO EXPLICATIVO

Plataforma Cívica Milenio

Ourense, 2026

O que un territorio crea e o que herda: a memoria viva de Ourense.

Que é

O Observatorio de Cultura e Patrimonio é unha das liñas estables de traballo da Plataforma Cívica Milenio. Reúne, de forma deliberada, dúas dimensións complementarias da vida dun territorio: por unha banda, a **cultura** entendida no seu sentido vivo —a creación contemporánea, as industrias culturais, a oferta cultural, a lingua galega como espazo propio—; por outra, o **patrimonio** herdado —monumental, arqueolóxico, paisaxístico, industrial e inmaterial— e a súa conservación.

Ambas as dúas dimensións se necesitan. A cultura é o que un territorio crea cando se sente vivo; o patrimonio é o que ese mesmo territorio recibiu e debe transmitir. Non son o mesmo —unha atende a creación presente, o outro a herdanza do pasado—, pero entrelázanse constantemente: as festividades populares son patrimonio vivo, a creación contemporánea dialoga coa tradición, e os espazos patrimoniais son escenario da cultura actual. Pensalas xuntas, sen confundilas, é a aposta deste Observatorio.

Ourense é terra dunha densidade cultural e patrimonial excepcional. No cultural, de Curros Enríquez a Risco, de Otero Pedrayo a Blanco Amor, a provincia achegou ao canon galego figuras que manteñen vixencia, xunto a unha creación contemporánea viva. No patrimonial, a Ribeira Sacra —proposta para Patrimonio Mundial da UNESCO—, os cascos históricos, o conxunto termal romano e un riquísimo patrimonio inmaterial dan á provincia unha singularidade recoñecida. O Observatorio propónse atender este conxunto desde a sociedade civil organizada, en complemento das administracións e entidades especializadas que xa operan.

O que o Observatorio non é: unha entidade xestora de actividades culturais nin un órgano oficial de tutela patrimonial (esas funcións correspóndenlles ás administracións, equipamentos e entidades competentes); unha asociación cultural ou patrimonial sectorial que pretenda substituír as existentes; unha empresa de servizos; un órgano de avaliación de

subvencións nin un substituto da crítica especializada; nin unha agrupación de creadores ou profesionais do sector.

O que o Observatorio si é: un espazo civil independente de análise, seguimento e proposta sobre a cultura e o patrimonio ourensáns; un agregador de información dispersa entre administracións, equipamentos, operadores, entidades patrimoniais e prensa especializada; un foro plural de encontro entre os moitos actores de ambos os campos; unha voz cívica fundamentada en debates públicos sobre cultura e patrimonio; e unha ponte entre o sistema cultural e patrimonial ourensán e a cidadanía máis ampla.

Contexto

Unha tradición cultural propia. Ourense tivo historicamente un papel cultural relevante en Galicia. A xeración Nós, articulada en parte desde a cidade, marcou o século XX galego. Eduardo Blanco Amor, Vicente Risco, Ramón Otero Pedrayo, Manuel Curros Enríquez, Florentino López Cuevillas e outras figuras deixaron unha herdanza intelectual e literaria que segue activa. Esta tradición non é pasado pasivo: prolóngase nunha creación contemporánea viva. A escena audiovisual atopa no Festival Internacional de Cine de Ourense (OUFF) unha plataforma consolidada; a música ten festivais propios e escena local activa; as artes plásticas, escénicas e a nova creación dixital atopan espazos de presentación en diversos puntos da provincia.

Un patrimonio de densidade excepcional. A provincia de Ourense posúe unha concentración patrimonial que non atopa doada comparación en Galicia. A Ribeira Sacra alberga a maior densidade de mosteiros e centros eremíticos medievais do sur de Europa. Os cascos históricos de Allariz, Ribadavia, Celanova, Castro Caldelas ou a cidade de Ourense conservan un tecido urbano de gran valor. As Burgas e o conxunto termal romano de Aquae Calpurnianae dan á capital unha singularidade recoñecida desde a Antigüidade. A iso súmase un patrimonio natural e paisaxístico —parques naturais, espazos Rede Natura, xeoparques, reservas da biosfera— e un patrimonio industrial menos visible pero relevante: o ferrocarril histórico, as centrais hidroeléctricas do Sil, o patrimonio termal decimonónico, as pontes. Este capital presenta vulnerabilidades estruturais: dispersión territorial, despoboación que dificulta o seu mantemento, fragmentación competencial e limitada visibilidade pública conxunta.

Unha infraestrutura cultural distribuída. A provincia conta cun sistema de equipamentos relevante: o Teatro Principal, o Auditorio Municipal, o Museo Arqueolóxico Provincial, o Museo Municipal, o Liceo de Ourense, a rede de bibliotecas, os conservatorios, a Escola de Arte e unha rede de centros culturais nas cabeceiras comarcais. Sobre el actúan políticas en distintos niveis: Consellería de Cultura, Lingua e Xuventude, AGADIC, políticas municipais e provinciais, programas estatais e europeos.

Un terreo civicamente activo pero non agregado. No patrimonial operan numerosas iniciativas: asociacións locais en Allariz, Ribadavia, Castro Caldelas, Celanova, Verín, A Limia, Trives; entidades temáticas (Hispania Nostra, ICOMOS); estruturas universitarias. No

cultural, equipamentos, operadores, asociacións e creadores distribuídos por todo o territorio. Hai tecido, vontade e coñecemento. O que non hai é unha estrutura provincial estable que conecte estas iniciativas, agregue información e produza posición pública sistemática. O Observatorio sitúase nese oco: non para substituír a ninguén, senón para tender redes, agregar coñecemento e dar voz común.

Fronteiras con outros observatorios. A conservación do patrimonio distínguese do urbanismo: o Observatorio de Urbanismo e Infraestruturas atende o planeamento, o solo e as grandes infraestruturas; o de Cultura e Patrimonio, a protección e posta en valor do patrimonio herdado, coordinándose con aquel na rexeneración de cascos históricos. O Observatorio mantén ademais cooperación natural co de Educación (educación cultural, lingua, formación artística), co de Desenvolvemento Rural e Demografía (cultura e patrimonio rural, festas, tradicións), co de Igualdade e Acción Social (cultura como instrumento de inclusión), co de Relacións Transfronteirizas (cooperación cultural ibérica) e co do Camiño de Santiago (dimensións culturais e patrimoniais do fenómeno xacobeo).

Que fai

O Observatorio articula a súa actividade en cinco eixes complementarios, organizados en dous bloques: **tres eixes de cultura** e **dous eixes de patrimonio**. Como no resto de observatorios da Plataforma, a activación efectiva de cada eixe será progresiva, en función dos recursos e das alianzas acadadas.

Eixe 1. Creación contemporánea, artes e industrias culturais

Atención á creación contemporánea ourensá nas súas distintas linguaxes —literatura, artes plásticas, artes escénicas, música, audiovisual, novas linguaxes dixitais— e ao tecido empresarial e profesional que a sostén: editoriais, produtoras, selos, compañías, librarías, galerías, xestión cultural.

Mapa actualizado de creadoras e creadores ourensáns por disciplinas, e do tecido empresarial cultural.

Seguimento de premios, bolsas, residencias e das políticas de apoio á creación e ás industrias culturais (AGADIC, ICEX, programas autonómicos e europeos).

Atención específica á creación nova e emerxente e á profesionalización do sector.

Cooperación co Clúster do Audiovisual Galego e estruturas similares.

Eixe 2. Equipamentos, oferta cultural e proxección

Seguimento da rede de equipamentos culturais públicos e privados (teatros, auditorios, museos, bibliotecas, centros culturais) e da oferta cultural estable, con atención á súa programación, accesibilidade, xestión e equilibrio territorial entre a capital e as comarcas.

Mapa actualizado de equipamentos culturais na provincia e análise comparada da súa programación.

Estudo do equilibrio entre oferta cultural urbana e rural.

Seguimento de festivais con presenza ourensá (OUFF, festivais termais, outros).
Atención á proxección cultural de Ourense en Galicia, no conxunto ibérico e en Europa.

Eixe 3. Lingua galega e cooperación cultural ibérica

Atención á lingua galega como espazo cultural específico e ao universo cultural compartido co norte de Portugal. A proximidade lingüística galaico-portuguesa é un activo cultural infrautilizado, especialmente desde a perspectiva ourensá, dada a fronteira longa e permeable da provincia con Portugal.

Seguimento da presenza e uso do galego na cultura ourensá.
Atención a iniciativas de cooperación cultural co norte de Portugal.
Cooperación coa Real Academia Galega, o Consello da Cultura Galega e outras entidades.
Traballo coordinado co Observatorio de Relacións Transfronteirizas en proxectos culturais ibéricos.

Eixe 4. Patrimonio material: inventario, vixilancia e defensa

Atención ao patrimonio herdado da provincia —monumental, arqueolóxico, paisaxístico e industrial— cunha lóxica de coñecemento, vixilancia e defensa. O Observatorio non é un órgano de tutela, pero si responde con rigor cando o patrimonio está en risco.

Catalogación crítica de bens patrimoniais en risco ou en mal estado de conservación, en cooperación coa Lista Vermella de Hispania Nostra e con bases institucionais.
Posición pública informada ante ameazas concretas (demolicións, desclasificacións, abandonos, intervencións inadecuadas), con informes técnico-xurídicos documentados.
Atención ao patrimonio industrial, termal e paisaxístico, frecuentemente desatendido.
Divulgación do patrimonio mediante publicacións, rutas e itinerarios temáticos (románico, termal, industrial) e programas educativos, en coordinación co Observatorio de Urbanismo e Infraestruturas no relativo á rexeneración de cascos.

Eixe 5. Patrimonio inmaterial e cultura popular

Atención á cultura popular ourensá e ás festividades e prácticas que constitúen patrimonio inmaterial vivo: entroidos da Limia (Verín, Laza, Xinzo), romarías, festas patronais, gastronomía popular, vitivinicultura, oficios tradicionais en práctica. Non se trata só de tradicións do pasado, senón de prácticas actuais con dimensións identitarias, económicas e comunitarias.

Documentación de festividades populares e prácticas tradicionais e da súa evolución.
Análise do impacto cultural, social e económico de festividades destacadas.

Atención a oficios tradicionais e á súa transmisión xeracional.
Cooperación con entidades etnográficas e co Observatorio de Desenvolvemento Rural e Demografía na cultura do medio rural.

Para que

O Observatorio persegue seis obxectivos articulados:

1. Visibilizar a cultura e o patrimonio ourensáns.

Unha parte significativa da creación e do patrimonio da provincia permanece pouco coñecida fóra de círculos especializados. Visibilizala é contribución directa ao orgullo cívico, á cohesión territorial e á economía cultural e turística sostible.

2. Vixiar e defender o patrimonio.

Unha mirada civil estable detecta riscos patrimoniais que poden pasar inadvertidos a unhas administracións dispersas en moitas funcións. A vixilancia non substitúe a tutela oficial: complétaa.

3. Atender o equilibrio entre tradición e creación.

A cultura ourensá desenvólvese en diálogo permanente entre tradición arraigada e creación contemporánea. Atender ese diálogo con mirada equilibrada é opción metodolóxica do Observatorio.

4. Defender o equilibrio territorial.

A concentración da oferta cultural e da atención patrimonial na capital é un risco coñecido. O Observatorio atende especificamente ás comarcas rurais.

5. Apoiar a profesionalización.

As industrias culturais son sector económico real, e os seus profesionais merecen condicións adecuadas. O Observatorio visibiliza esta dimensión e achega análise sobre ela.

6. Cooperar e tecer rede.

Unha rede provincial estable de entidades culturais e patrimoniais aumenta a capacidade de cada unha. O Observatorio achega agregación, sen pretensión de protagonismo.

Como traballa

O Observatorio é unha liña de traballo permanente da Plataforma Cívica Milenio. Carece de personalidade xurídica propia: opera baixo a dirección da Xunta Directiva, cunha persoa coordinadora designada e un equipo de colaboradores que pode integrar tanto a persoas asociadas como a colaboradores externos cualificados (xestores culturais, creadores,

historiadores da arte, arqueólogos, arquitectos, restauradores, arquivistas, investigadores universitarios, profesionais da crítica e a comunicación cultural).

O seu método réxese por sete principios:

****Rigor:**** toda análise baséase en datos verificables, en documentación contrastada e na consulta a actores cualificados.

****Pluralidade estética e ideolóxica:**** o Observatorio non promove estéticas nin programas culturais concretos. Respecta a pluralidade da creación e a diversidade de tradicións.

****Independencia:**** o Observatorio mantén autonomía respecto a administracións, equipamentos, empresas e asociacións sectoriais, e intereses construtivos ou inmobiliarios no patrimonial.

****Sensibilidade territorial:**** atende por igual á cultura e ao patrimonio da capital e das comarcas rurais, recoñecendo que cada un ten lóxicas propias.

****Apertura:**** os traballos son de acceso público e reutilizables.

****Cooperación:**** o Observatorio traballa en rede con administracións, equipamentos, operadores, entidades patrimoniais e outros actores.

****Bilingüismo:**** o Observatorio traballa con normalidade en galego e castelán, e con apertura ao portugués en proxectos transfronteirizos.

Aliados naturais

O Observatorio identifica como interlocutores prioritarios:

Consellería de Cultura, Lingua e Xuventude da Xunta de Galicia e Axencia Galega das Industrias Culturais (AGADIC).

Concello de Ourense (Concellería de Cultura) e Deputación Provincial (área de cultura e restauración patrimonial).

Equipamentos culturais públicos da provincia (Teatro Principal, Auditorio, museos, bibliotecas, conservatorios) e o Liceo de Ourense.

Asociacións patrimoniais locais activas na provincia (Allariz, Ribadavia, Celanova, Castro Caldelas, Verín, A Limia, Trives e outras).

Hispania Nostra e ICOMOS España, con vocación de cooperación nacional.

Real Academia Galega, Real Academia Galega de Belas Artes e Consello da Cultura Galega.

Editoriais, produtoras audiovisuais, selos discográficos e empresas culturais con vinculación ourensá, e o Clúster do Audiovisual Galego (CLAG).

Festivais con presenza na provincia (OUFF e outros).

Universidades do Sistema Universitario de Galicia (humanidades, artes, comunicación, historia da arte, arqueoloxía).

Institucións culturais e patrimoniais do norte de Portugal no marco da eurorrexión.

Próximos pasos

Tras a inscrición rexistral da Plataforma Cívica Milenio, e cando a primeira Asemblea ordinaria así o acorde, o Observatorio prevé as seguintes actuacións iniciais:

Designación da persoa coordinadora e do equipo inicial, idealmente con presenza de perfís culturais e patrimoniais.

Mapa inicial de actores culturais e de entidades patrimoniais activas na provincia.

Primeiro encontro provincial de entidades patrimoniais convocado polo Observatorio.

Apertura de conversas con interlocutores institucionais prioritarios.

Coordinación inicial cos Observatorios de Urbanismo e Infraestruturas, Educación, Relacións Transfronteirizas e Desenvolvemento Rural e Demografía.

Primeira xornada pública sobre o estado da cultura e o patrimonio en Ourense.

Identificación de convocatorias de financiamento compatibles (AGADIC, Europa Creativa, programas patrimoniais).

Deseño do primeiro programa estable de actividades, a partir dos cinco eixes definidos.

O que un territorio crea e o que herda din, xuntos, quen é e quen quere ser. Coidar a cultura e o patrimonio ourensáns, na súa pluralidade e na súa distribución polo territorio, é tarefa cívica de primeira orde.